

d'Aran (1926-27), sinó a Alps (1954), Orbanya (1960), Bielsa (1965), Oix (1984); en altres punts on sols tinc nota del nom, també ho recordo. La cosconilla és una herbeta molt petita, força més que el màstec o masteguera, que se li assembla; entre les set espècies que distingeix *AlcM*, només una porta el nom de *xicoira grossa* o *gran* (§ 3), les altres són més petites, poc o molt. Això donà peu a una de les alteracions de la terminació forastera *-órja*: *xicoia*, etim. pop., significa en cat. 'petitona'; en efecte, *šikója* tinc anotat a Alps i Er, *šikója*, *-ója*, Orbanya (1936), Arcavell (1965), Cercuran, Almatret (1935), i tots els pobles de Cardós i Vall Ferrera (1932-34), i a tots els de l'alta vall de Bof [1953 ---]. És també la forma que troben: a l'alta Cerdanya («chicorée», Brousse, *La Cerd. Fr.*, 188) i a la Vall Ferrera (Virós 19).

Una altra de molt estesa, i ja antiga, és *xicoina* (causada pels noms de planta en *-aina*, ll. -AGO, -INIS), i en particular la *borraína* 'borratja' (amb l'habitat de la qual en gran part coincideix). Sento *šikójne* a Aitona (1935), *šikójna* Setcases (1936) i a Oix, *šikójna* a Bielsa; i a Benasc: «'achicoria', hay quien llama también *chicoina* a la escarola silvestre: *anem a plegà chicoines*» (Ferraz, 46); forma registrada també pel *DAG*. i per *AlcM* a la Garrotxa; en fi, també valenciana (*gicóina* Escrig).

Ara bé amb un nom ben semblant es devia dir ja en el mossàrab val.; o bé, més arabitjat en el vocalisme, en una forma *čyqáina*, car d'aquí prové el nom de *Xocainet* (*čokajnéti*), partida de «llomes i barranquets» elevada damunt de Gilet, en el Baix Palància, ribera avall de Morvedre (1957), en terra frescal on certament abunda l'herbete: es tracta evidentment del plural de l'àrab *čyqáināt*, que correspon regularment a un singular **čyqáina*, amb el vocalisme *e-ó* arabitjat, primer perquè la fonètica àrabiga no admet un diftong *oi*, i l'únic diftong en *i* és *ai*, i després assimilació estructural a la forma del diminutiu àrab *u-ái*.

Detalls semàntics anotats. Totes les dades oïdes per mi eren d'una herba muntanyenca: 'Planteta d'enciam, n'hi ha pels prats' Arcavell; «se li assembla, però no és la cosconilla» Setcases; «en fem un enciam» Er; «se pareix a la cosconilla» Taüll (1953); «sí, però se pot comparar als sarrons» Taüll (1962); «és un poc com es carnerols, se'n fan moltes pel Turbó» Cercuran.

En romànic no sembla ser d'herència popular més que en les tres llengües peninsulars, i potser (almenys en part) en italià *ciòria*, però també a Toscana almenys és llatínisme (car allí hauria donat *-oia*, en altres punts hauria estat *-ora*, *-ota*), i la variant *cicorea* mostra aquest caràcter en la forma més palesa. Per tant, tot i adonant-se (gràcies a la *a-*) que en castellà era mossarabisme, M-Lübke (*RFE* VIII, 231-2) es va desorientar del tot en suposar que en francès i fins en mossàrab (!) era un manlleu de l'italià. Tant el tractament de la *-c-* restant sorda, com la *č*, com el manteniment de *-ri-* proven en la forma més evident que en les tres llengües hispàniques és mossarabisme.

Port. *chicòria*, cast. *achicoria*. En cap de les tres, però, no n'hi ha doc. tan general i antiga com en cat.

En cast. és possible i versemblant que la *a-* no resulti d'aglutinació parcial de la *-a* dels articles rom., sinó d'un àr. *āč-č-* (o cosa semblant amb *č* o *š*) amb l'article àrab aglutinat. De tota manera, en cast. és mot menys general, i estigué menys arrelat que en la nostra llengua, car allà el terme més antic i genuí era l'altre mossarabisme *almirón*: en efecte, és la forma del Nebrixa, i la del mossàrab de Granada: *PAlc.* no coneix *achicoria* ni variants, ni com a cast. ni com a àrab; tradueix el cast. *almirón* a l'àrab granadí com *mirón* (167b21) i el llatínisme *cicorea* per l'àrab genuí *hundebe*. El nostre *RMa.* no va registrar *cichoria* a la part llatina, i per desgràcia va ajornar la traducció de l'àrab *hundaba*, deixant-la en blanc.

Com que els botànics hispàno-àrabs i magrebins s'atenen, naturalment, al mot àrab, no tenim més indicis musulmans de la forma mossàrab que la seva supervivència en el Nord d'Àfrica, a on, com ja va posar de relleu Simonet, fou portada pels nostres moros i moriscos expulsats (*Glosario*, p. 4). Allí, però, consta fins avui, en forma arabitjada (l'àrab no posseeix el so de *č*, només *š* o *č*): *šiqúriyač* en el Marroc (Lerchundi), *šikúriyač* en el dicc. de l'egipci Boqtor, i tant amb *-k-* com amb *-q-* en el de Marcel (1869), que recull mots des del Marroc a Algèria, Tunis i Egipte; *šikúriyā* dicc. Corriente, p. 10. Afegim-hi *šik(u)rān* algerià, que en deu ser derivat, definit «grande ciguè, conium maculatum» per Beaussier (p. 535a); mentre que un *š-grúda* que trobo allí (p. 539b) i que, a causa de la *g* oclusiva no pot ser semític, potser té una altra etimologia (beber?) car és una planta massa diferent («smilax»).

Com a castellà, *achicoria* no el vaig poder documentar en el *DCEC* fins a 1617, i en variant *chicoria* el 1611; Mettmann hi troba *acicoria* el 1590, i *chicoria* en Vicente Burgos (home del Nord i amb mots sovint aragonesos, c. 1490), en la seva ed. d'aquest (1971, 17.54, 339).

Quant al francès, ja reconeixia allí M-Lübke que *chicorée* és tardà, S. XVII (altres diuen S. XV), i que l'antic *cicorée* (S. XIII) era un llatínisme merament artificial; però després del que hem dit resulta evident que la modificació del llatínisme *cicorée*, en *chicorée* fr., no és per influència de la Península italiana sinó de la nostra; segons tots els indicis, la del català, a través del Midi; per més que avui allà aparegui en la forma *chicoureio*, influïda per la normal francesa (*TdF*, Palay), però és *čikója* 'cosconilla' a la Vall d'Aran (Artes 1926, Gessa 1927).

DERIV.: *Aixicoirat*.

Xicol, V. *xic* *Xicolate*, V. *xocolata* *Xicon*, *-oniu*, V. *xic* *Xicòria*, cast. intolerable, V. *xicoira* *Xicorro*, *xicot*, *-otet*, V. *xic* *Xicota*, V. *xacota* i *xic* *Xicotina*, V. *xacota* *Xicotada*, *xicotàs*, *-cotet*, *-cotiu*, V. *xic* *Xico-xico*, V. *xec*

XICRA, pres del cast. antiq. *xicara* (avui JICARA), probablement d'origen mexicà (cf. nahua *xicalli* 'carrabassa de beure'; cf., però, *DCEC/DECH*). □ *L.ª doc.*: en cast. c. 1540; en cat. 1789.